

Кравчук І. О.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультет історії, політології та міжнародних відносин
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне*

Давидюк Р. П.,

*доктор історичних наук, професор кафедри історії України,
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне*

ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОЇ ТА ХРОНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Сучасний розвиток системи освіти характеризується зміною підходів до навчання в цілому та до вивчення різних шкільних навчальних предметів, зокрема. Одним із ключових є перенесення акцентів із процесу навчання на його результати та орієнтація змісту навчання на компетентнісний підхід і створення ефективних механізмів його реалізації.

Під компетентнісним підходом до навчання історії розуміють спрямованість освітнього процесу на формування історичної компетентності дитини, як її інтегрованої характеристики, що має сформуватися у процесі навчання та включати знання, уміння, ставлення, досвід діяльності та поведінкові моделі особистості. Компетентнісний підхід в освіті водночас пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, адже стосується особистості того, хто навчається, і може бути реалізованим і перевіреном у процесі виконання конкретною людиною певного комплексу дій [6, с. 66-71].

У процесі реалізації компетентнісного підходу до навчання історії важливим напрямом є формування просторової та хронологічної компетентностей учнів.

Просторова компетентність передбачає уміння учнів орієнтуватися в історичному просторі та знаходити взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури тощо. Зокрема, передбачаються вміння співвідносити розвиток історичних явищ і процесів з географічним положенням країн та природними умовами; спираючись на карту, характеризувати історичний процес та його

регіональні особливості; користуючись картою, пояснювати причини і наслідки історичних подій, процесів історії України та всесвітньої історії, основні тенденції розвитку міжнародних відносин, пов'язані з геополітичними чинниками і факторами навколишнього середовища; вміння розв'язувати проблемні задачі, використовуючи карту як джерело історичної інформації [4, с. 25-32; 5].

Розвиток просторової компетентності учнів, за твердженням Д. Десятова, – повинен проходити два етапи – виконання учнями вправ для набуття певних навичок, та виконання завдань, спрямованих на формування того чи іншого вміння. Уміння учнів орієнтуватися в історичному просторі передбачає оволодіння учнями такими навичками, як: відбирати за назвою ті історичні карти, що здатні надати матеріал для виконання поставленого завдання; після відбору необхідної карти ознайомитися з її легендою, установлюючи, якими умовними зображеннями позначено на карті певну історичну інформацію; визначати масштаб карти; з'ясувати географічне положення історичного об'єкта [3, с. 111-112].

Основним джерелом формування просторової компетентності на уроках історії є історична карта, яка використовується у двох варіаціях: історична карта (оригінальна) – є історичним джерелом, одним із документів для вивчення кількісної та якісної характеристик історичних подій; історична карта (навчальна) – це один із засобів умовно-графічної наочності, який певною мірою допомагає осмислити історичний матеріал, перебіг історичних подій, розкрити історичні зв'язки та закономірності [8, с. 81-91].

З метою формування і розвитку просторової компетентності учнів старших класів доцільно використовувати різні методи, прийоми та інструменти. Зокрема, можна запропонувати учням пізнавальні завдання, які вимагають від них самостійного генерування ідей. Щоб визначати зв'язок між історичними процесами й географічним середовищем, цікавим буде таке завдання: «Використовуючи історичну карту, спробуйте пояснити, чому для просування німецького «наступу на Схід» та нові землі було обрано саме цей напрям? Яку роль у цьому процесі відіграв географічний чинник?» [3, с. 116].

Для старшокласників важливими стануть завдання на порівняння геополітичних ситуацій, виявлення змін. Для прикладу, «Роздивіться карту «Українська Держава П. Скоропадського». 1. Визначте, які території охоплювала Українська держава гетьмана

Павла Скоропадського. Порівняйте їх з 1) Автономною Україною в кордонах, окреслених «Інструкцією Тимчасового уряду Генеральному секретаріатові»; 2) Українською Народною Республікою в кордонах, заявлених III Універсалом Центральної Ради; 3) Українською Народною Республікою за Брестським мирним договором. 2. Поміркуйте, про які проблеми внутрішньої та зовнішньої політики Гетьманату свідчить карта. Поміркуйте про причини виникнення цих проблем» [8, с. 93].

Водночас зауважимо, що, під час роботи з історичними картами, необхідно є наступність у роботі, в якій обов'язково враховуються вікові можливості учнів, реалізація інформаційної, навчальної, розвивальної функцій історичних карт, використання карт на різних етапах уроку, організація пошукової роботи тощо.

Поряд із просторовою компетентністю не менш важливою у процесі навчання історії є хронологічна компетентність, яка передбачає здатність учнів орієнтуватися в історичному часі, оскільки історія як безперервний процес розвивається в часі. До критеріїв розвитку цієї компетентності відносять уміння учнів: розглядати суспільні явища у розвитку та в конкретно-історичних умовах певного часу; співвідносити історичні події, явища з періодами (епохами), орієнтуватися в науковій періодизації історії; використовувати історичну періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу; виявляти зміни і тяглість життя суспільства [1; 7, с. 56-58].

Формування хронологічних уявлень, тобто відображення у свідомості учнів послідовності, тривалості та синхронності перебігу історичних подій, явищ, процесів, відтворення образів минулого, пов'язаних із характеристикою часу події, вважають однією з найважливіших умов для розвитку історичного мислення учнів. Наявність хронологічних уявлень забезпечує локалізацію історичних об'єктів (фактів) у часі – співвіднесення конкретних дат, а також періодів з образами відповідних їм історичних фактів епохи [8, с. 47].

Важливим елементом формування хронологічної компетентності під час вивчення історії є вміння складати хронологічні таблиці, що розуміються як засіб умовної наочності та спосіб письмової фіксації послідовності історичних подій, явищ, процесів. Хронологічні таблиці використовуються для формування уявлень про послідовність і тривалість історичних подій, явищ, процесів; осмислення та систематизації знань дат та подій [2, с. 16-23].

Задля формування і розвитку хронологічної компетентності для старшокласників можна пропонувати різні завдання, серед яких: застосування знань і вмінь встановлювати періодизацію; аналізувати місця, перебіг та результат воєнних операцій; визначати синхронність подій, хронологічні межі (наприклад, Української революції) та синхронізувати події; оперувати хронологічним та понятійним матеріалом для пояснення різних явищ певного періоду; визначати причинно-наслідковий перебіг подій; встановлювати хронологію подій [11, с. 191-192]. Тобто, учні старших класів, використовуючи набуті знання і вміння, можуть скласти різні хронологічні, синхроністичні таблиці. Найпростішим способом узагальнювати дати та події є зведені таблиці.

Дієвим є використання вправ, в основі яких завдання на встановлення дати події за висловами, лозунгами, гаслами, цитатами, які належали певними історичним особам, постатям, характеризують процеси, подію; за фрагментами художніх літературних творів, уривків поезій, анекдотів, звукового ряду пісень тощо. Важливим є використання хронологічних задач, тематичних дидактичних ігор, зокрема «Порушена послідовність» та ін.

Таким чином, у процесі навчання історії формування просторової і хронологічної компетентностей є надзвичайно важливим. У методиці викладання історії напрацьовано низку прийомів, які допоможуть учням орієнтуватися в історичному просторі, відновити чи збагатити свої знання й сформувані відповідні просторові та хронологічні уявлення.

Література:

1. Баханов К. О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентнісного підходу: Посібник для вчителя. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 127 с.
2. Власов В. Час і течія річки не чекають людину (Перевірка хронологічних умінь у процесі тематичного контролю з історії в основній школі). *Історія в школах України*. 2007. № 1. С. 15–24.
3. Десятов Д. Формування просторової компетентності учнів у процесі навчання історії. *Методика. Досвід*. Вересень № 3–4 (60–61). 2012. С. 111-112.
4. Задорожна Л. В. Теоретико-методичні засади формування просторової компетентності учнів у процесі навчання історії. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні*

проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін». Харків, 2014. С. 25-32.

5. Мороз П. Історична предметна компетентність учнів старшої школи: визначення та складники. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719398/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B7%20%D0%9F..pdf>.

6. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи*. К., 2004. С. 66–72.

7. Пометун О. І. Предметна компетентність учнів у процесі навчання історії. *Практичний довідник учителя історії*. 2015. № 2. С. 56-58.

8. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. К. : ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 208 с.

9. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. Всесвітня історія. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

10. Третьякова О. В. Картографічні вміння як складник просторової компетентності. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. 2018. №1(6). С. 3-5.

11. Шолойко Т. Формування хронологічної компетентності учнів на уроках під час вивчення історії України. *Наукові записки БДПУ: Педагогічні науки*. 2020. Вип.1. С. 185-193.

Мейта С. П.

учитель правознавства

Обарівський ліцей Городоцької сільської ради

Рівненський район Рівненської області

с. Обарів

ПОНЯТТЯ ТА СПОСОБИ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ

Сьогодні питання, пов'язані з оформленням спадщини та її прийняттям, стають все більш актуальними для громадян. Міністерство юстиції отримує численні запитання від громадян, які